

KUN RAHAT EI RIITÄ – AJANKOHTAISTA KESKUSTELUA VELKAANTUMISESTA

Takuu-Säätiö

Velkaantumista koskevaan keskusteluun osallistui Takuu-Säätiön vapaaehtoistyöntekijä. Vapaaehtoistyöntekijä on mukana Omille Jaloille –tukihenkilötoiminnassa. Kyse on vapaaehtoistoiminnasta, jossa tukihenkilö avustaa ja neuvoo talous- ja velkaongelmissa. Tampereella toimii Pennittömät Anonyymit, joka on vertaistoimintaa. Vertaispohjainen toiminta on koettu toimivaksi, joten sitä olisi hyvä saada myös muualle.

Takuu-Säätiö on valtakunnallinen sosiaalialan järjestö, joka edistää taloudellisessa kriisitilanteessa olevien henkilöiden itsenäistä selviytymistä. Taustalla ovat Evankelisluterilainen kirkko ja sen toimintaan liittyviä järjestöjä, A-klinikkasäätiö, Rikosseuraamuslaitos sekä Suomen Mielensterveysseura ry. Lapissa ainoastaan Rovaniemellä on säätiön toimipiste, mutta vapaaehtoisia on koko alueella.

Toiminnan alussa 80-luvulla toiminta oli vankien raha-asioiden hoitamista. Myöhemmin toiminta laajentui koskemaan myös mielensterveyskuntoutujia. Nykyisin säätiön asiakkaina ovat kaikki apua tarvitsevat. Apua voi tulla hakemaan omaan tilanteeseen, mutta myös huoli läheisestä riittää. Asiakaskunnan painopiste on siirtynyt nuoriin. Jo 20 -kymppisenä moni on laittanut omat talousasiat huonoon jamaan. Monella nuorella on isoja velkoja, muttei mahdollisuutta päästä töihin.

Säätiön palvelu tapahtuu pääsääntöisesti ajanvarauksella, mutta joka tiistai on kaikille avoin päivystys. Tarkoitus on, ettei ole pitkiä jonoja ja avunpiiriin on helppo päästä. Tavoitteena on antaa matalankynnyksen palvelua talousongelmiin. Suurin osan työtä on konkreettista avustamista sekä neuvomista oman talouden hallintaan. Takuu-Säätiöltä on jossain tilanteissa mahdollisuus saada takaus velkakorjauslainaan. Kyseessä on oma laina pankista, jonka takaa säätiö. Käytännössä takaus on vaikea saada, koska siihen vaaditaan muun muassa säännölliset tulot ja selvä suunnitelma velan maksamiseksi.

Asioiden käsittely aloitetaan selvittämällä mihin ja kuinka paljon on velkaa. Tapaamiseen tullaan kassit täynnä laskuja ja karhumakirjeitä. Monesti ollaan niin pahoissa ongelmissa, ettei ole enää tietoa omasta taloudellisesta tilanteesta. Usein luottotiedot ovat jo menneet. Tilanne on voinut ajautua niin vaikeaksi, ettei haluta enää edes aukaista kirjeitä. Taustalla on usein oman tilanteen kieltäminen. Nykyisin suurimpien ongelmien aiheuttajia ovat pikavipit.

Kunnan velkaneuvonta

Rovaniemellä on ollut velkaneuvontaa vuodesta 1995 asti. Ennen sitä velkaneuvonnasta vastasi diakonia-työ. Alkujaan velkaneuvonta toimi osana sosiaalitoimea, mutta nykyisin se on yleishallinnon alla. Asiakkaat ovat kokeneet tämän muutoksen hyvänä, koska anonymiteetti säilyy paremmin. Sosiaalitoimiston ongelmiana nähdään, että siellä asiakkaita kutsutaan sisällä nimillä.

Velkaneuvonta on lakisäateistä. Kunnan palveluihin kuuluu myös talousneuvonta. Talousneuvonta on velkoja ennaltaehkäisevää, kun velkaneuvonta on velkatilannetta korjaavaa toimintaa. Molemmat ovat maksut-

tomia palveluita. Tällä hetkellä on voimassa noin 500 asiakkuutta. Usean kohdalla prosessi kestää vuosia. Vuosittain tulee noin 200 uutta asiakasta.

Yleisesti voidaan sanoa, että apua haetaan aivan liian myöhään. Apua haetaan vasta, kun velat ovat jo ulosotossa. Velkaneuvonnan näkökulmasta tämä on erittäin haasteellista, koska nopeita keinoja velkojen ratkaisemiseen ei ole. Velkaneuvontaan on usein myös pitkät jonot, joten tilanne ehtii usein huonontua ennen neuvonnan saantia. Vaikeiden tilanteiden ennaltaehkäisemiseksi neuvontaan kannattaa tulla, kun nousee huoli omasta taloudellisesta tilanteesta. Heti kun tietää, ettei ole rahaa maksaa laskuja, kannattaa ottaa yhteyttä suoraan velkojaan. Velkojat ovat yleensä hyvin joustavia maksujärjestelyissä.

Velkojen kohdalla lähtökohtana ovat vapaaehtoiset sovittelut velkojien kanssa, esimerkiksi maksuaikataulusta sopiminen. Velkaneuvonta voi myös hakea järjestelyluoton Takuu-Säätiöltä. Sen jälkeen vaihtoehtona on velkajärjestely, jossa käräjäoikeus vahvistaa maksusuunnitelman. Velkajärjestelyssä käräjäoikeus käsittelee henkilökohtaista konkurssia, jolloin järjestely ei koske takaajia tai kanssavelallisia. Järjestelyssä on mahdollista olla myös ilman maksamista. Tällöin kyseessä on velkojen anteeksi saamisesta. Pääsääntö on, että velkajärjestely on mahdollista vain kerran elämässä. Järjestelyä ei suositella nuorille. Mutta poikkeuksia on sekä määrän että iän suhteen.

Velkajärjestelyn esteenä on muun muassa ”kevytmielinen velkaantuminen”. Tästä on esimerkkinä velkojen aiheutuminen kulutusluotoilla. Myös opiskelu estää velkajärjestelyn. Tästä johtuen opiskelijoiden pikavippi ongelmiin ei ole ratkaisua. Velkatilanteessa opintolaina menee opintotukikeskukseen, joka on hyvin joustava sopimaan maksujärjestelyistä

Velkaantuminen koetaan hyvin häpeällisenä asiana. Velkaantunut keksii hyvin monenlaisia keinoja peittääkseen ongelmansa. Monelle voi tulla yllätyksenä läheisen velkaongelma. Esimerkiksi aviopuoliso ei tiedä puolisonsa velkoja, vaan tilanne selviää vasta kuolintapauksessa. Vertaistuen saaminen velkaprosessiin on tärkeää. Velkajärjestely ei välttämättä helpota häpeäntunnetta, koska järjestelyssä olevan henkilön tulee luopua kaikesta muusta omaisuudesta kuin kotina toimivasta asunnosta. Kodin menettäminen velkojen takia on kova paikka. Erityisen vaikeaksi tilanteen tekee, jos ei ole itse aiheuttanut tilannetta esim. takauksen takia. Oman kodin säilyttämiseksi on mahdollista tehdä maksusuunnitelma.

Velka- ja talousneuvonnan asiakkaina ovat kaikki kuntalaiset. Huomioitavaa on, ettei velkaantuminen ole vain vähävaraisten ongelma, vaan asiakkaissa on myös varakkaita henkilöitä. Yli 90 %:lla asiakkaita velkaantumisen taustalla on jokin selkeä tapahtuma, esimerkiksi sairastuminen, ero tai epäonnistunut yritystoiminta. Rovaniemellä asiakkaita ei ole montakaan maahanmuuttajaa. Vastaavasti esimerkiksi Helsingissä maahanmuuttajille on oma velkaneuvoja.

Nykyisin monella asiakkaalla on taustalla moniongelmaisuus. Esimerkiksi mielenterveysongelman lisäksi on muita ongelmia. Mielenterveysongelmien osalta on huomioitava, että velkajärjestely on mahdollista uudestaan masennuksen vuoksi. Erityisen vaikeita ja ongelmallisia ovat tilanteet, joissa pitkäaikaissairaus on aiheuttanut velkaantumisen. Usein syynä on, ettei sairastunut pääse selkeästi esim. eläkkeelle, joka turvaisi edes jollain tavalla talouden. Tällaiset tilanteet tuntuvat työntekijästä usein kohtuuttomilta, varsinkin kun nykyinen järjestelmä ei tarjoa tilanteeseen ratkaisua.

Rahalla pelaaminen on velkaantumista aiheuttava ongelma, koska siitä voi aiheutua satojen tuhansien pelivelat. Helpot kotona pelattavat nettipelit ovat korkeassa kurssissa, mutta peliriippuvuus voi lähetä ihan perinteisistä kauppojen peliautomaateista. Velkaneuvonnassa ei aleta hoitamaan peliriippuvaisten velkaongelmaa ennen kuin on selkeitä todisteita ongelman hoitamisesta esim. aa-toimistossa.

Asiakkaissa on paljon nuoria. Nuorten kohdalla voi tulla eteen tilanteita, joissa ei voida tehdä mitään. Esi-merkkinä oli tilanne, jossa nuorella on tuhansien erojen velat pikavipeistä ja hänellä ei ole koulutusta tai työtä, ei omaisuutta ja nuori asuu vanhempien luona. Nuorten pikavippivelkojen tausta on ollut myös vip-pien ottaminen ystäville uskossa, että he maksaisivat vipit. Näin ei ole käynyt, joten vipin ottanut nuori on joutunut ongelmiin. Pikavipeistä tulee huomioida, etteivät ne ole vain nuorten ongelma. Vippejä käytetään kaikissa asiakasryhmissä. Myös vanhemmat voivat aiheuttaa lapsen velkaantumisen. Lapset voivat esimerkiksi joutua joissain tilanteissa maksamaan vanhempien epäonnistuneen yritystoiminnan velkoja.

Käytiin keskustelua nykynuorten taloustiedosta, ja sen koettiin olevan heikossa jamassa. Nykyinen kulu-tusyhteiskunta pakottaa hankkimaan tavaraa yli omien varojen. Tämän lisäksi yhteiskuntaa voi kutsua luot-toyhteiskunnaksi. Ennen piti säästää, jos halusi jotain. Nyt melkein kaikki hankitaan luotolla. Luottokortteja ihan tyrkytetään, kun menet esimerkiksi kodinkoneliikkeeseen ostoksille. Näissä tilanteissa käteisellä mak-saminen koetaan ihan kiellettyinä. Näiden luottojen käyttäminen ei ole ongelma, jos velan pystyy maksa-maan. Mutta luottomahdollisuus voi alentaa kynnystä hankintaan tilanteessa, jossa siihen ei ole sillä hetkel-lä oikeasti varaa. Käytämmekö tulevaisuuden rahat etukäteen? Osallistujat pohtivat, kuinka vanhemmat voivat tahattomasti opettaa lapsilleen kulutuselämää. Joillakin vanhemmilla tuntuu olevan tarve korvata yhteistä aikaa ostamalla tavaroita. Tätä on havaittavissa erityisesti eroperheissä.

Ennen opetettiin siihen, että hankinnat tulee mitoittaa tulojen mukaan. Tämä oppi tuli jo kotoa. Myös ny-kyisin talousasiat tulisi lähteä jo kotona, jotta lapset ja nuoret oppivat oman talouden suunnittelua. Sen tukemiseksi myös koulussa pitäisi olla taloustietoa. Erityisesti erilaisten pikavippien ja kulutusluottojen on-gelmallisuus tulisi tuoda selkeästi esille. Velkaneuvonnassa on tullut vastaan sellainen harhaluulo, että vain ruskeat kuoret tulevat perintätoimistosta. Tämän vuoksi ei aukaista muita kirjeitä. Taustalla on usein ajatus, että kun ei reagoi, velan luullaan häviävän itsestään jonnekin.

Velkaneuvojan tärkein neuvo on, että kuluta omien varojen mukaan. Oman talouden suunnittelu on kaiken a ja o. Nuoria ei kuitenkaan pidä syyllistää rahankäytön osaamattomuudesta, koska myös useilla aikuisilla on haasteita selvittää oman talouden budjetoinnista. Näin on varsinkin uusioperheissä, jossa menot ja tulot ovat monitasoisia.

Kävimme keskustelua ihmisten velkaantumisen hyväksikäyttämisestä. Tästä oli esimerkkinä veloilla kau-pankäynti. Nykyisin hyvin monissa tapauksissa perintätoimistot hoitavat perinnän yritysten sijasta. Perintä-toimistot myös ostavat velkoja pankeilta. Perimisestä laskutetaan velkaantuneilta korkeita maksuja ja kor-koja.

Velan omistamisen myötä perintätoimistoilla on mahdollisuus hakea tuomiota ulosottoon. Kulutusluoton maksutuomio on voimassa 15 vuotta. Kunhan kolmen vuoden sisällä laittaa velalliselle laskun, jatkuvat velat seuraavat kolme vuotta. Julkisten tahojen maksut vanhenevat viidessä vuodessa. Perintämaksut pysyvät sen jälkeenkin. Päätös tuomiosta näkyy asiakastietorekisterissä 3 vuotta, vaikka olisi jo maksanut sen pois.

Sinne voi saada merkinnän, että on hoitanut velan pois. Rekisterissä on myös merkintä velkajärjestelystä ja maksusuunnitelmasta.

Ulosottotilanteessa ei kajota enää koti-irtaimistoon. Vain arvoesineet viedään. Palkasta ja muista tuloista peritään tietty lain mukainen prosentti. Ulosottoviranomainen määrittää ihmisen varattomaksi, jos on esimerkiksi pieni palkka ja on työtön saaden peruspäivärahaa tai toimeentulotukea. Yksinäisellä ihmisellä tulee jäädä kuukaudessa käteen 650 euroa.

Neuvoja pitää yhtenä haasteena velanottajien rehellisyyttä. Tällä hetkellä velanantajien pitää luottaa velanhakijan sanaan omasta velkatilanteesta. Tarvittaisiin ns. positiivinen luottorekisteri, johon on rekisteröity kaikkien kaikki velat. Velanantaja voisi tarkistaa, että paljonko hakijalla on velkaa. Nykyinen tilanne mahdollistaa useamman velan ottamisen eri pankeista aiheuttaen velallisella moninkertaisen velka-ahdingon.

Velkaneuvonta tekee paljon yhteistyötä muun muassa sosiaalitoimen kanssa. Asiakkaita ohjataan molemmin puolin. Ohjausta tehdään tarvittaessa myös mielenterveyspalveluihin. Velkaneuvonnan yhteydessä puhuminen myös muista asioista tuntuu luonnolliselta, ja osin myös helpommalta verrattuna sosiaalitoimeen.

Sosiaalitoimen tukiin voi kuulua ohjaus pakolliseen talous- ja velkaneuvontaan. Tämä koetaan neuvonnan näkökulmasta negatiivisena, koska pakolla käyminen esim. toimeentulotuensaamiseksi ei ole hedelmällinen lähtökohta. Antoisa ja tuloksellinen asiakkuus vaatii omaa motivaatiota.

Rovaniemen kaupungilla on käytössä sosiaalinen luotto, joka koetaan hyvin tervetulleena lisänä velkaongelmaan. Luotto on 5000 euroa ja se on tarkoitettu vähävaraisille henkilöille. Luoton saaminen edellyttää hieman maksuvaraa. Kaupunki ei anna sosiaaliluottotusta opiskelijoille. Tämä olisi tarpeellista tilanteessa, jossa opiskelija ei saa opintolainaa velkajärjestelyn vuoksi. Opiskelija voi joutua tämän vuoksi toimeentulotuen piiriin.

Velkaneuvonnan työ koetaan haasteellisena ja raskaana. Erityinen haaste tulee ensisijaisen ongelman selvittämisessä, esim. onko ensisijainen ongelma velka vai mielenterveysongelma. Mutta työ on myös palkitsevaa, koska onnistuessaan velkaneuvonta voimaannuttaa asiakasta.